

Asia: VN/33943/2025

Hallituksen esityksen luonnos laeiksi yliopistolain, ammattikorkeakoululain, opintotukilain 4 §:n ja korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollosta annetun lain 2 §:n muuttamisesta (tutkinto avoimena korkeakouluopetuksena)

Lausunnonantajan lausunto

Yleinen näkemyksenne esityksestä sekä tiivistelmä lausuntonne pääkohdista

Vaasan yliopiston ylioppilaskunta (VYY) suhtautuu lakiesitykseen äärimmäisen kriittisesti. Katsomme, että kyseessä on koulutuspoliittisesti, oikeudellisesti ja yhteiskunnallisesti vakavasti ongelmallinen uudistus, jota ei tule edistää. Esitys murentaa suomalaisen sivistysvaltion peruseräpäätteen ja tasa-arvoisen korkeakoulutuksen perustan.

Emme hyväksy sitä, että korkeakoulujen rahoitusvastuuta siirretään valtiolta yksilölle. Esitys ei edistä koulutusasteen noston tavoitetta oikeudenmukaisesti, vaan se syventää entisestään koulutuksellista epätasa-arvoa ja ohjaa koulutuksen periytyvyyttä jo valmiiksi paremmassa asemassa oleville. Esitys ei luo uutta joustavaa koulutuspolkua, vaan synnyttää maksullisen tutkintokoulutuksen rinnakkaisrakenteen, jossa yksilön taloudellinen maksukyky muodostuu määrittäväksi tekijäksi.

On huomattava, että esitystä valmistellut ohjausryhmä on suhtautunut lakiluonnokseen kriittisesti eikä ole pitänyt sitä toteuttamiskelpoisena nykyisessä muodossaan. Esitys ei nauti laajaa tukea korkeakoulu yhteisössä, ja siihen kohdistuu merkittävää arvostelua. Esitysluonnos on vaikutusarvioiltaan pahasti vajavainen, ja se tekee opiskelijavalintojen pitkäjänteisestä kehitystyöstä sekä ensikertalaiskiintiöistä käytännössä turhia. Lisäksi esityksessä jätetään täysin vaille vastausta se, millä rahoituksella tai etuuksilla (kuten työttömyystuella) opiskelijoiden odotetaan nämä maksulliset tutkinnot rahoittavan, kun heidät rajataan opintotuen ulkopuolelle. Näin ollen katsomme, ettei esitystä tule viedä eteenpäin.

Näkemyksenne esityksen tavoitteista

Sivistysvaltiolle on aivan ensisijaisen tärkeää mahdollistaa saavutettava ja maksuton korkeakoulutus sosioekonomisesta taustasta riippumatta. Keskeistä tälle pyrkimykselle on turvata kestävä rahoituspohja nimenomaan julkisella rahoituksella.

Yhdenvertaisuus: Esitetty maksullinen tutkintoväylä siirtää koulutukseen pääsyn esteet valintakokeista ja todistusvalinnasta suoraan maksukykyyn. Tämä luo korkeakoulutukseen vaarallisen kaksitasoisen järjestelmän, joka heikentää tasa-arvoa.

Rahoituspohja: Ehdotettu malli ohjaa väistämättä korkeakoulujen resursseja ja koulutuksen kehittämistä kohti avoimen yliopiston maksullista tarjontaa. Tämä vääristää korkeakoulujen toiminnallisia kannustimia ja vaarantaa julkisesti rahoitetun perustutkintokoulutuksen laadun.

Näkemyksenne avoimena korkeakouluopetuksena järjestettävän tutkintokoulutuksen järjestämistä koskevista ehdotuksista (1. lakiehdotuksen 7 § ja 8 c § sekä 2. lakiehdotuksen 10 § ja 12 c §). Onko ehdotetussa sääntelyssä muutos- tai täsmennystarpeita?

Avoimen yliopiston perustehtävän vääristyminen: Esitys vääristää perustavanlaatuisesti avoimen korkeakoulutuksen perustehtävää, jonka on perinteisesti kuulunut toimia kaikille avoimena, matalan kynnyksen täydentävänä ja jatkuvaa oppimista tukevana väylänä. Tutkinnonanto-oikeus muuttaa toiminnan luonteen kohti kaupallisia tutkintomarkkinoita.

"Heikentämiskiello" on riittämätön: Lakiluonnokseen kirjattu kirjaus siitä, ettei maksullinen toiminta saa heikentää muuta tutkintokoulutusta, on käytännössä pelkkä tyhjä lause vailla todellista valvontamekanismia. Sääntelyyn vaaditaan huomattavasti tiukemmat ja mitattavat kriteerit sille, miten varmistetaan, etteivät yliopiston yhteiset resurssit (kuten opetushenkilökunnan aika ja opetustilat) valu maksullisen puolen palvelemiseen perustutkinto-opiskelijoiden kustannuksella.

Opiskeluoikeuden epämääräisyys: Lakiehdotus jättää opiskeluoikeuden määrittelyn ja opiskelijan aseman erittäin epäselväksi. Syntyy oikeudellinen tyhjiö, jossa opiskelijoilla on tutkinto-opiskelua vastaavat velvollisuudet, mutta puutteelliset oikeudet esimerkiksi opiskelijademokratian ja oikeusturvan osalta.

Näkemyksenne opiskelupaikkojen varaamiseen (ensikertalaiskiintiö) liittyvästä ehdotuksesta (1. lakiehdotuksen 36 b § sekä 2. lakiehdotuksen 28 b §)

VYY katsoo, että ehdotus murentaa koko ensikertalaiskiintiön alkuperäisen tarkoituksen ja legitimitetin. Jos tutkintotavoitteinen maksullinen opiskelu avoimessa yliopistossa ei vaikuta ensikertalaisstatukseen, luodaan taloudellisesti varakkaille hakijoille mahdollisuus rakentaa strateginen rinnakkaisreitti. He voivat suorittaa yhden tutkinnon maksullisesti ja säilyttää silti ensikertalaisasemansa yhteishaussa, mikä asettaa muut, suoraan toiselta asteelta hakevat nuoret

täysin eriarvoiseen asemaan, eikä palvele tavoitetta koulutustason nostamisesta. Järjestelmä lisää keinotekoista strategista hakukäyttämistä ja monimutkaistaa opiskelijavalintoja, joiden eteen tehty kova työ viime vuosien aikana muodostuisi jopa turhaksi tämän lakimuutoksen voimaantullessa.

Näkemyksenne opintotukilakia koskevasta ehdotuksesta (3. lakiehdotus)

Maksullisessa tutkintokoulutuksessa opiskelevien rajaaminen opintotuen ulkopuolelle vahvistaa entisestään sitä, että tämä väylä on tosiasiallisesti tarkoitettu vain varakkaille tai valmiiksi hyvätuloisille.

Minkäänlaisia sosiaalisia tai yhdenvertaisuusvaikutuksia ei ole arvioitu esityksessä riittävästi. Julkisessa keskustelussa jätetään kokonaan huomiotta se, millä rahoituksella tai sosiaaliturvalla (esim. työttömyystuella, mikä esityksessäkin todetaan olevan mahdollinen vaihtoehto) näiden ihmisten oletetaan elävän opintojen aikana. Toisaalta opintotuen piiriin ottaminen muuttaisi koko järjestelmän logiikkaa ja kasvattaisi julkisia menoja tavalla, jota esityksessä ei ole selvitetty. Kummankaan suunnan vaikutuksia ei ole valmisteltu vastuullisesti.

Näkemyksenne korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollosta annettua lakia koskevasta ehdotuksesta (4. lakiehdotus)

VYY vastustaa avoimessa korkeakouluopetuksessa tutkintoa suorittavien rajaamista opiskeluterveydenhuollon (YTHS) ulkopuolelle. Opiskeluterveydenhuolto ei ole pelkkää yksilötason sairaanhoitoa, vaan lakisääteistä opiskeluyhteisön hyvinvoinnin, terveellisyys, turvallisuuden ja opiskelukyvyn kokonaisvaltaista ylläpitoa ja seuranta.

Nämä opiskelijat istuvat samoilla luennoilla, toimivat samoissa ryhmitöissä ja kuluttavat samoja kampuksia muiden tutkinto-opiskelijoiden kanssa. Opiskelijayhteisön keinotekoinen jakaminen eri terveydenhuoltojärjestelmiin kampuksen sisällä on toiminnallisesti järjetöntä ja pirstaloivaa. Palvelutarve ei myöskään katoa mihinkään, vaan se siirtyy suoraan jo valmiiksi kriisiytyneiden hyvinvointialueiden taakaksi.

Näkemyksenne esitysluonnoksen vaikutusarvioista vaikutusarviolajeittain. Mitkä ovat omat arvionne esityksen vaikutuksista? Puuttuuko esityksen vaikutusarvioista jotakin? Korkeakouluja pyydetään arvioimaan, miten ja missä laajuudessa esitysluonnoksen mukainen mahdollisuus suorittaa tutkinto avoimessa korkeakouluopetuksessa voitaisiin ottaa käyttöön sekä millä aikataululla. Lisäksi korkeakouluja pyydetään arvioimaan, millaisia vaikutuksia tämän käyttöönoton toteutumisella olisi korkeakoulujen muuhun avoimen korkeakouluopetuksen tarjontaan.

Esityksen vaikutusarviointi on pintapuolista ja siitä puuttuu rakenteellinen ymmärrys täysin.

Koulutuksen periytyvyys: Esityksestä puuttuu täysin arvio siitä, miten uudistus vaikuttaa koulutuksen periytyvyyteen Suomessa. Kun rahasta tulee pääsykriteeri, koulutuspolut periytyvät entistä vahvemmin perheen varallisuuden mukaan.

Vaikutus muuhun avoimen tarjontaan: Tunnistamme erittäin suuren riskin siitä, että taloudellisen paineen alla korkeakoulut suuntaavat rajalliset resurssinsa pois kaikille avoimista, edullisista ja yleissivistävistä tai osaamista täydentävistä opinnoista kohti kalliita, suuren katteen tutkintoväyliä. Tämä kaventaa perinteisen jatkuvan oppimisen ja matalan kynnyksen sivistystyön mahdollisuuksia.

Oma arviomme: Uudistus johtaa tutkintokoulutuksen ja opiskelijayhteisöjen vaaralliseen eriytymiseen lompakon paksuuden mukaan sekä rapauttaa kansalaisten luottamusta maksuttomaan ja oikeudenmukaiseen korkeakoulujärjestelmään.

Kansainväliset varoittavat esimerkit rahoituspohjan murenemisestä: VYY varoittaa, että maksullisuuden avaaminen johtaa valtion vetäytymiseen rahoitusvastuusta. Englannissa lukukausimaksujen ylärajan nosto vuonna 2012 romutti opetuksen suoran valtionrahoituksen (osuus laski 39 %:sta 11 %:iin), ja lukukausimaksujen osuus yliopistojen tuloista räjähti yli 50 prosenttiin. Tämä markkinaehtoinen malli ei pelastanut korkeakoulujen taloutta, sillä vuosina 2023–2024 jopa 42 % (50 kpl) Englannin julkisista yliopistoista oli taloudellisessa alijäämässä. Vastustamme kehitystä, joka siirtää rahoitusvastuun yksilöille ja vaarantaa korkeakoulujärjestelmän vakauden.

Koulutustason noston epäonnistuminen: Vaikka esityksellä tavoitellaan nimellisesti koulutustason nostoa, sen todelliset vaikutukset koulutustason nostoon jäävät erittäin heikoiksi. Uudistus ei luouutta osaamista tai avaa väyliä niille, jotka tarvitsevat korkeakoulutusta, vaan se ainoastaan kierrättää samoja opintoja maksukykyisille. Koulutustasoa ei nosteta luomalla maksullisia ohituskaistoja, vaan vahvistamalla maksuttoman perustutkintokoulutuksen sisäänottomääriä ja saavutettavuutta.

Näkemyksenne esityksen voimaantuloaikataulusta (esitysluonnoksen mukaan ehdotetut lait tulisivat voimaan 1.8.2028)

Ehdotettu voimaantuloaikataulu (1.8.2028) on näin massiiviseen ja periaatteelliseen järjestelmämuutokseen nähden hätiköity ja riskialtis. Näin suurta suunnanmuutosta ei voida viedä läpi ilman perusteellista parlamentaarista käsittelyä korkeakoulutuksen tulevaisuudesta, rahoituksesta ja maksuttomuuden periaatteesta. Valmistelu on palautettava lähtöruutuun, eikä lakia tule säätää esitetyssä aikataulussa.

Muut huomiot ja näkökohdat

Suomi on pienenä maana menestynyt ja noussut maailmankartalle osaamisella, joka ei katso yksilön taustaa tai varallisuutta. Tämä esitys on vakava ja vaarallinen askel kohti yleisiä lukukausimaksuja ja syvää koulutuksellista eriarvoisuutta.

On painokkaasti otettava huomioon, että esitystä valmistellut asiantuntijoiden ohjausryhmä ei enemmistöltään kannattanut esityksen mukaista mallia. Ohjausryhmä edellytti laajempaa yhteiskunnallista keskustelua koulutuksen maksullisuudesta ja vaihtoehtoisten rahoituslähteiden selvittämistä ennen tällaiseen ryhtymistä. Esitys on nykyisessä muodossaan hylättävä.

Elers Heidi
Vaasan yliopiston ylioppilaskunta